

การศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสุขภาพภายใต้ระบบบุญนิยม เป็นการศึกษาแนวคิดปรัชญา และวิถีวัฒนธรรมของชาวโศก ที่ดำเนินการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแนวทางหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งมีผลต่อการสร้างและพัฒนาสุขภาพของคน โดยผ่านสื่อและกระบวนการสื่อสารที่มีคุณลักษณะเป็นของชาวโศกเอง ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาจากข้อมูลที่ได้จากเอกสาร (documentary study) จากการบอกเล่า และจากบันทึกการสังเกต ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2548 - เมษายน 2549 โดยใช้สื่อบุคคลที่เป็นนักบวชและชาวชุมชนสื่อเอกสาร หนังสือ วารสาร สื่อสถานที่ 2 แห่ง คือ พุทธสถาน-ชุมชนสันติโศก กรุงเทพมหานคร และพุทธสถาน-ชุมชนปฐมโศก จ.นครปฐม และเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า ชาวโศกประกอบด้วยบุคคลที่มีฐานะทางสังคม 4 ระดับคือ "ระดับนักบวช" มีหน้าที่ให้การศึกษาอบรมด้านจิตวิญญาณและบุคลิกภาพ "ระดับนักบริหารปกครอง" มีหน้าที่บริหารองค์กรของชาวโศก "ระดับนักบริการ" มีหน้าที่แลกเปลี่ยนและกระจายความเสมอภาคของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ไปยังชุมชนต่างๆ และ "ระดับนักผลิต" มีหน้าที่สร้างผลผลิตต่าง ซึ่งเน้นผลผลิตกิจกรรม ไร่สารพิษ และผลิตภัณฑ์แปรรูปเพื่ออุปโภคบริโภคเพื่อใช้ในชุมชนและส่ง ไปยังตลาดเป้าหมาย

ชาวโศกมีแนวคิดในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแนวทางหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "บุญนิยม" หมายความว่า แบบแผนหรือวิถีชีวิต ของบุคคล ชุมชน และสังคม และหมายถึง ระบบ แนวคิด หลักปฏิบัติ รูปแบบ ทั้งในด้านศาสนา การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม ที่มีทิศทาง และเป้าหมาย จากการลด ละ กิเลส ตัณหา อคติ ทุกระดับ ไปสู่ความมั่งคั่ง สันติสุข ขัน ซื่อสัตย์ เสียสละ สร้างสรรค์ โดยมีรูปธรรมที่ชัดเจน ได้แก่ เลี้ยงง่าย (สุภระ) บำรุงง่าย (สุโปสะ) มั่งคั่ง (อัปปิจจะ) ใจพอ สันติสุข (สันตมฺหิ) ชัดเกล้า (สัทเลชะ) มีศีลเคร่ง (ฐตะ) มีอาการที่น่าเลื่อมใส (ปสาทิกะ) ไม่สะสม (อปจยะ) ยอดขยัน (วิยารัมกะ)

มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยผ่านคำสอนของสมเด็จพระโพธิญาณ ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของชาวโศก มีวัฒนธรรมอิงหลักวิถีพุทธ มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง หรือเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งอิงหลัก "สาธตธนะโกตี" หมายความว่า มีแบบแผนหรือวิถีชีวิต การบริหารจัดการ บุคคล กลุ่ม องค์กร ให้มีคุณลักษณะ "พึ่งตนเองได้ สร้างสรร ขัน อคทน ไม่เอาเปรียบใคร ตั้งใจเสียสละ" จนเกิดความสามารถ และเต็มใจเสียสละ "ทำงานฟรี ปลอดภัย ไม่มีคอกเบี้ย เฉลี่ยทรัพย์สินเข้ากองทุน" เพราะเชื่อมั่นและศรัทธาว่า การได้มาคือ "บาป" การ เสียสละคือ "บุญ"

ชาวโศกยอมรับว่าสุขภาวะนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 คือ สุขภาวะทางร่างกาย สุขภาวะ ทางจิตใจ สุขภาวะทางจิตวิญญาณ หรืออารมณ์ และสุขภาวะทางสังคม หรือทุนทางสังคม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกตามหลักพุทธศาสนา ชาวโศกได้ใช้สื่อบุคคล สื่อวัตถุ- สถานที่ สื่อกิจกรรม-พิธีกรรม สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อมัลติมีเดีย สื่อวิทยุกระจายเสียง-วิทยุโทรทัศน์-วีดิทัศน์- สารสนเทศ และสื่อประชาสัมพันธ์ รวม 7 ประเภท เป็นทั้งช่องทาง สาร และสื่อ ในการเผยแพร่หลักธรรม จนก่อให้เกิดรูปแบบของวัฒนธรรม ของความเป็นผู้ รู้ ลด ละ เลิก อบายมุข มีศีลเคร่ง มีความ "ซื่อสัตย์ ขัน ประหยัด สร้างสรร" แล้วเผยแพร่แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไปสู่แวดวงสมาชิกคนอื่นๆ จาก กลุ่มเล็กๆ พัฒนาจนเป็นกลุ่มใหญ่ ก่อเกิดเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน สร้างสัมพันธ์ภาพสอดคล้องกันเป็น เครือข่าย มีรูปแบบการจัดองค์กรที่ผสมผสานกันเป็น บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) มีหน่วยธุรกรรม หน่วย บริหารจัดการ หน่วยปกครอง หน่วยการศึกษา หน่วยสถาบัน มีพุทธสถาน-นักบวชคอยให้การอบรม ด้านจิตวิญญาณ มีชุมชนเป็นศูนย์รวมกิจกรรมและวัฒนธรรม มีโรงเรียนเป็นแหล่งสืบทอดแนวคิดและ วัฒนธรรมไปสู่อนุชนรุ่นต่อไป มีศูนย์ฝึกอบรม บริการให้การฝึกอบรมประชาชน เน้นการพึ่งพาตนเอง ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้างโอกาสให้แก่ตนเอง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

โดยพุดินัยแล้ว ระบบบุญนิยมภายใต้ขบวนการชาวโศกมีจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา ผ่านระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการบริหารการปกครอง ซึ่งมีแบบแผน ของกิจกรรม กิจการ และพิธีกรรม ที่แสดงออกเห็นได้ นับว่าองค์กรที่ถือกำเนิดขึ้นจากขบวนการดังกล่าว มีคุณสมบัติและองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร

รวมความแล้ว พฤติกรรมต่างๆ ทั้งในส่วนของกิจกรรม กิจการ และพิธีกรรม ที่เกิดจากขบวนการ ชาวโศก มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการสร้างและพัฒนาระบบสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน อย่าง สอดคล้องและกลมกลืน ผลจากพฤติกรรมที่ดำเนินไปข้างคั้นนั้น มาจากการใช้รูปแบบการสื่อสารที่อิง แนวคิดจากฝั่งอิทธิพลผลของการสื่อสาร (Effect Approaches) ซึ่งมีความคาดหวังต่อประสิทธิผลของ การพึงธรรม-สั่งสอนธรรม และแนวคิดจากฝั่งอรรถประโยชน์ของผู้รับสาร (Uses and Gratification Approaches) ซึ่งส่งผลให้เกิดการเลือกเปิดรับ เลือกบริโภคและจดจำข่าวสารที่เป็นสาระ

ความผสมกลมกลืนกันระหว่างการถือศีลปฏิบัติธรรม การดำเนินกิจกรรม ชุรกรรมต่างๆ และการเฝ้าระวังด้านสุขภาพ มีลักษณะเป็นองค์รวมที่หมายรวมเอาสุขภาพกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสังคม รวมเข้าไปด้วยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น ชาวอโศกมีรูปแบบการสื่อสารที่เป็นแบบของตนเอง ใช้แบบจำลองการสื่อสารที่ต่อยอดจากทฤษฎีเดิม เป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารภายในองค์กร และการสื่อสารมวลชน การสื่อสารภายในบุคคล มาจากการศึกษาและปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา จนเกิดสมาธิ ซึ่งเรียกว่า "สมาธิพุทธ" ซึ่งเป็นผลผลิตของสื่อบุคคลที่บ่งบอกถึงสุขภาพะจิต และสุขภาพะจิตวิญญาณ การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารภายในองค์กร ซึ่งเป็นผลผลิตของสื่อกิจกรรม-พิธีกรรมที่บ่งบอกถึงสุขภาพะจิตวิญญาณและสุขภาพะทางสังคม และการสื่อสารมวลชนบุญนิยม ซึ่งเป็นผลผลิตของสื่อทั้งเจ็ดประเภทของชาวอโศก ที่สื่อให้เห็นถึงแก่นสาระของระบบสุขภาพะทั้ง 4 ด้าน และการมีระบบสุขภาพะดังกล่าวชาวอโศกได้ถ่ายทอดไปยังชุมชนอื่นๆ ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ความโดดเด่นของสื่อบุคคลที่เคร่งครัด มีกนน้อย ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด สร้างสรร ต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพดียิ่งไปกว่านี้ ส่วนระยะเวลาและวิธีการเผยแพร่ระบบสุขภาพะตามแนวทางอโศกยังจะต้องมีการวิจัยและพัฒนาต่อไป เพื่อขยายผลในการสร้างสุขภาพะในระดับสังคมระดับกว้าง และให้เป็นเครือข่ายสุขภาพะของคนไทยต่อไป

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นพบแนวคิดใหม่ที่ยึดทฤษฎีเป็นแนวทาง ซึ่งเกี่ยวกับการใช้หน่วยในการวิเคราะห์งานวิจัยชุมชนชาวอโศก ปรากฏการณ์ของการสื่อสารในสังคมของชาวอโศกนำไปสู่การกำหนดแผนการบริหารองค์กรบุญนิยมในด้านสื่อ และการค้นพบแนวคิดที่นำไปสู่การวิจัยเรื่องการสื่อสารภายในบุคคล